

РОЗДІЛ III

Актуальні проблеми цивілістики

УДК 349.42.001.76(091)(477)

Т. Коваленко

Суб'єктивні передумови виникнення і становлення аграрного права України

У статті аналізуються політичні, геополітичні, соціально-демографічні, історичні та доктринальні фактори, які зумовили виникнення та становлення у 90-х роках ХХ ст. аграрного права України як об'єктивно сформованої, самостійної та цілісної галузі національної правової системи. Суб'єктивними передумовами формування аграрного права України є політичні (наявність державного інтересу у особливому правовому регулюванні аграрних відносин), геополітичні (необхідність правового забезпечення розвитку експортного потенціалу АПК), соціально-демографічні (залучення значної кількості трудових ресурсів та специфіка сільськогосподарської праці, своєрідність землеробської культури та менталітету Українського народу), історичні (реформування земельних та аграрних відносин) та доктринальні

Ключові слова: аграрне право України; аграрні правовідносини; аграрна реформа; формування аграрного права; передумови формування аграрного права.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аграрне право України сформувалося як окрема галузь права на основі колгоспного, а згодом – сільськогосподарського права у радянський час. Сьогодні воно не лише не втратило своєї специфіки у процесі проведення аграрної та земельної реформ, а, навпаки, набуває все більшого значення в сучасних умовах необхідності гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення належного правового становища селян та сталого розвитку сільських територій, переорієнтації основних напрямків експорту сільськогосподарської продукції, проведення адаптації національного аграрного законодавства до вимог ЄС. Водночас, питання самостійності аграрного права, його місця та ролі у правовій системі України все ще викликають дискусії у наукових колах.

Виникнення і становлення аграрного права як об'єктивно сформованої, самостійної та цілісної галузі права України починаючи з 1991 року зумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних передумов. У доктрині аграрного права України критерії формування аграрного права як самостійної галузі права, специфіка історичних передумов його виникнення та тенденції розвитку на перспективу є предметом наукових досліджень Н. О. Багай, М. Я. Ващишин, В. М. Єрмоленка, В. В. Носіка, О. О. Погрібного, В. І. Семчика, А. М. Статівки, Н. І. Титової, В. Ю. Уркевича, В. З. Янчука та інших вчених. Разом з тим, у аграрно-правовій науці не приділено достатньої уваги з'ясуванню специфіки передумов виникнення та становлення аграрного права України у 90-х роках минулого століття.

Формулювання мети та завдань статті. Із врахуванням зазначеного вище, метою даної статті є дослідження політичних, геополітичних, соціально-демографічних, історичних та доктринальних передумов формування аграрного права у правовій системі незалежної України наприкінці ХХ ст., з'ясування яких дає можливість точніше висвітлити його правову природу, а також виявити рушійні сили та механізми, що зумовили появу аграрного права у національній правовій системі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Істотними суб'єктивними передумовами виникнення аграрного права як самостійної галузі національної правової системи України є політичні, зокрема наявність державного інтересу у особливому правовому регулюванні аграрних відносин. Сільське господарство є важливою галуззю економіки нашої держави, що насамперед пов'язано із роллю та значенням сільськогосподарської продукції, яку Н. І. Титова характеризує як «життєзабезпечувальний фактор для всього суспільства»

[1, с. 5]. Належне правове забезпечення виробництва в державі необхідної кількості якісних та безпечних продуктів харчування є гарантією продовольчої безпеки держави. Так, Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України на сучасному етапі віднесені критичний стан з продовольчим забезпеченням населення, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів та похідних продуктів тощо.

Продовольча безпека має ряд характерних ознак, які визначають її роль у гарантуванні національної безпеки нашої держави. У складі продовольчої безпеки можна виділити внутрішній та зовнішній аспекти. Так, внутрішній аспект продовольчої безпеки полягає у функціонуванні в державі ефективних механізмів гарантування доступу людини до продуктів харчування в кількості та асортименті, достатніх для забезпечення її життєдіяльності (кількісний вимір), а також забезпечення належної якості та безпечності таких продуктів (якісний вимір). Зовнішній аспект продовольчої безпеки полягає у самозабезпеченні державою своїх продовольчих потреб з метою зменшення залежності її економіки від імпорту продуктів харчування. Забезпечення продовольчої безпеки є невід'ємною умовою реалізації одного із основних прав людини – права на достатнє харчування, що є складовою права на достатній життєвий рівень, проголошеного у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. та закріпленого у ст. 48 Конституції України. Гарантування продовольчої безпеки держави є стратегічною ціллю державної аграрної політики нашої держави відповідно до ст. 2 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р.

Незважаючи на важливість забезпечення продовольчої безпеки держави, рівень її законодавчого регулювання є незадовільним. Про продовольчу безпеку лише згадується у деяких аграрних законах. Проект спеціального закону «Про продовольчу безпеку» був повернутий Президентом України до Парламенту із суттєвими зауваженнями у 2012 р. та відхилений Верховною Радою України. В даний час у національному аграрному та екологічному законодавстві нормативно визначені лише якісні критерії продовольчої безпеки України шляхом встановлення технічних умов виробництва, технічних регламентів, стандартів, проектів потужностей харчових продуктів.

Крім забезпечення продовольчої безпеки держави, є й інші пріоритетні напрями державної аграрної політики України: перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі. Аналіз сучасного стану розвитку аграрних відносин в Україні на основі критеріїв оцінки втілення заходів державної аграрної політики показує, що її стратегічні цілі за останній десятирічний період не досягнуті.

Суб'єктивними передумовами формування аграрного права України є геополітичні, що обумовлено необхідністю правового забезпечення розвитку експортного потенціалу АПК та гарантування міжнародно-правового статусу України як провідного експортера сільськогосподарської продукції. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у світі зростає дефіцит продовольства та збільшується попит на нього внаслідок швидкого зростання населення – у 2011–2013 рр. голодувало населення 34 країн, а 842 млн. осіб (12 % населення світу) постійно недоїдають.

Україна є одним із найбільших виробників на ринку сільськогосподарської продукції. Вона увійшла в трійку найбільших експортерів зерна, в тому числі з експорту ячменю – перше місце, пшениці – шосте місце у світі. Наша держава посідає третє місце в світі з виробництва насіння соняшнику, друге – соняшникової олії, і перше – з експорту цієї продукції. У цілому сільськогосподарська продукція становить в середньому 10-11% у зовнішній торгівлі України [2].

Завдання забезпечення правовими засобами зростання експортного потенціалу сільського господарства набуває особливої актуальності в умовах сьогодення, коли Україна втратила російські ринки збуту сільськогосподарської продукції та отримала доступ на європейський аграрний ринок. Базуючись на фактично застосовуваних ЄС у попередні роки ставках мита на українську продукцію, в економічній науці відзначається, що Україна зможе економити щонайменше €383 млн. на експорті продукції АПК до ЄС [3, с. 831]. Враховуючи євроінтеграційні прагнення нашого народу та держави, пріоритетним напрямком розвитку аграрного права та законодавства України є їх адаптація до вимог ЄС у сфері безпечності та якості продуктів харчування, географічного зазначення місць походження сільгоспспировини, мінімізації негативного впливу на довкілля у процесі аграрного виробництва тощо.

До суб'єктивних передумов виникнення та розвитку аграрного права України можна віднести також соціально-демографічні. Специфіка сільськогосподарського виробництва, зокрема його

сезонність, наявність напружених періодів сільськогосподарських робіт, значне поширення ручної праці зумовлюють залучення великої кількості трудових ресурсів. У сільському господарстві України зайнята майже третина від загальної кількості зайнятого населення держави. Особливість сільськогосподарської праці полягає у тому, що вона здійснюється у формі землекористування та використання інших природних ресурсів, передбачає взаємодію із сільськогосподарськими тваринами та рослинами, застосування пестицидів, агрохімікатів, а також сільськогосподарської техніки, більшість з якої має істотний рівень зношеності. Так, Н. І. Титова зазначає, що земля і праця в сільськогосподарському виробництві, на відміну від промислового, виступають в органічній єдності, без якої неможливе отримання результатів праці [4].

Залучення значної кількості трудових ресурсів та специфіка сільськогосподарської праці обумовлюють наявність спеціальних правових механізмів забезпечення безпеки праці у сільському господарстві, нормування робочого часу, регулювання праці «працюючих власників» – членів сільськогосподарських підприємств.

Потреба у спеціальному правовому регулюванні відносин щодо застосування праці у сільському господарстві України особливо загострилася після проведення реструктуризації колективних та інших недержавних сільськогосподарських підприємств на початку XXI століття. Створення нових ринкових суб'єктів аграрного господарювання призвело до оптимізації використання робочої сили у процесі сільськогосподарського виробництва та відповідного істотного зростання рівня безробіття на селі. Зокрема, якщо у 2000 р. у цій галузі було зайнято 4,4 млн осіб, то у 2008 р. чисельність працівників сільського господарства скоротилася до 3,3 млн осіб, або на 25,0%, а у 2010 р. – до 3,1 млн осіб, або на 29,5% [5, с. 87].

Аналіз розвитку аграрного законодавства показує, що держава досить своєрідно вирішує проблему зайнятості сільського населення. З 1 січня 2013 р. відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. юридичною умовою визнання селянина зайнятою особою є факт членства у особистому селянському господарстві. Такі законодавчі зміни в частині віднесення членів особистих селянських господарств до зайнятого населення незалежно від рівня їх доходів від ведення такого господарства порушують конституційні права селян на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48) та на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вони вільно обирають або на яку вільно погоджуються (ст. 43). У Верховній Раді України неодноразово реєструвалися проекти законів про внесення зміни до Законів України «Про особисте селянське господарство» та «Про зайнятість населення» з метою забезпечення права членів особистих селянських господарств на соціальний захист у випадку безробіття, проте й досі правове регулювання зайнятості членів таких господарств має численні юридичні дефекти, що ускладнює реалізацію селянами соціальних, економічних та особистих прав і свобод.

Соціально-демографічними передумовами формування аграрного права України як самостійної галузі національної правової системи є своєрідність землеробської культури та менталітету Українського народу. В українській культурі з давніх часів земля розглядалась як одна з основних стихій світосворення (поряд із водою, вогнем і повітрям); центральна частина триєдиного всесвіту; символ жіночого начала, материнства; осмислювалась як прародителька і годувальниця всього живого. Однією з основних особливостей українського етносу, яка суттєво вплинула на формування правової культури, є індивідуалізм, зумовлений специфікою суспільного життя, насамперед землеробської культури. У результаті в українському етносі індивідуальний чинник взяв гору над колективним [6, с. 257].

Своєрідність землеробської культури та менталітету Українського народу зумовлюють соціальну необхідність комплексного регулювання аграрних відносин. Зокрема, одними із перших нормативно-правових актів аграрного законодавства України стали закони та постанови Верховної Ради України, а також укази Президента України, спрямовані на приватизацію та паювання земель сільськогосподарського призначення, приватизацію державних сільськогосподарських підприємств та підприємств переробної сфери АПК, паювання майна колективних сільськогосподарських підприємств. Гаслом земельної реформи в Україні стала передача землі у власність тим, хто її обробляє. Проте відсутність стратегії реформування аграрного сектора економіки України, недоліки законодавчого забезпечення аграрної та земельної реформ тощо нівелювали вказаний принцип на практиці – в Україні не один десяток років діє мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення, паювання майна колективних сільськогосподарських підприємств фактично призвело до втрати власника у сільському господарстві, існує загроза монополізації агрохолдингами аграрного та земельного ринків.

На виникнення аграрного права України вплинули також особливі історичні фактори, які склалися на початок 90-х років XX ст., зумовлені запровадженням реформування земельних та аграрних відносин. Аграрна та земельна реформи стали своєрідними каталізаторами процесів формування аграрного права як самостійної галузі національної правової системи.

Реформування аграрних відносин було обумовлено цілим рядом негативних чинників у аграрній економіці СРСР та УРСР. Наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. XX ст. темпи розвитку АПК УРСР істотно уповільнилися. Якщо в IX п'ятиріччі приріст валової сільськогосподарської продукції складав 16%, то в X-й – лише 8%, а за перші роки XI п'ятирічки обсяги виробництва в порівнянні з IX п'ятирічкою навіть скоротилися [7, с. 11]. Неефективний розвиток сільського господарства УРСР протягом зазначеного періоду був зумовлений істотними деформаціями у суспільно-політичному та соціально-економічному житті УРСР, які були породжені диктатом держави, розростанням бюрократичного апарату, дискримінаційною, не на користь українського села, державною інвестиційною, заготівельною, ціновою та податковою політикою, спотвореними політичними та економічними відносинами центру і республік. Українське село фактично перетворилось у донора індустрії [7, с. 11].

Ефективність аграрної реформи на початку 90-х років XX ст. значною мірою залежала від своєчасності розробки та впровадження нормативно-правових актів аграрного законодавства, які б враховували суспільні потреби у правовому регулюванні аграрних відносин на докорінно нових засадах. Аналіз розвитку законодавчого регулювання аграрних відносин показує, що аграрне право як окрема галузь права не в повній мірі впоралося із завданням правового забезпечення аграрної реформи. Так, аграрна реформа законодавчо так і не була проголошена, не були визначені її мета та напрями, окремі етапи та терміни їх виконання, гарантії прав суб'єктів та межі втручання держави у процеси реформування аграрних відносин. За 25 років в аграрному законодавстві України так і не було прийнято комплексного нормативно-правового акта, спрямованого на регулювання аграрної реформи. Аграрна реформа й досі здійснюється шляхом трансформації окремих аграрних відносин на суперечливому нормативно-правовому підґрунті, час її завершення та мета не визначені до цього часу.

До суб'єктивних передумов формування аграрного права України можна віднести також доктринальні, адже наукові підвалини аграрного права України були закладені у науці колгоспного та сільськогосподарського права, а подальший розвиток аграрно-правових досліджень забезпечує національна аграрно-правова наука.

Передумови формування аграрного права України як галузі права, науки та початкової дисципліни були закладені ще в радянський час у контексті розвитку доктрини колгоспного, а потім сільськогосподарського права у роботах Ц. В. Бичкової, В. П. Жушмана, П. Д. Індиченка, І. О. Середи, В. І. Семчика, В. Л. Мунтяна, Н. І. Титової, В. С. Шелестова, В. З. Янчука та інших вчених. В даний час в Україні сформована потужна наукова галузь аграрного права. За 25 років, починаючи з 90-х років XX ст., в Україні було захищено більше 80 кандидатських та докторських дисертацій з проблем правового регулювання аграрних відносин. Незважаючи на досить бурхливий розвиток аграрно-правових досліджень, їх результати практично не враховуються у практиці нормотворення. Наука аграрного права України та аграрне законодавство розвиваються у двох паралельних площинах. Така ситуація не в останню чергу обумовлюється якістю окремих наукових доробок у сфері правового регулювання аграрних відносин в Україні. Так, В. В. Носік зазначає, що проведені в Україні протягом останніх років дисертаційні дослідження інститутів аграрного права характеризуються, за винятком окремих праць, традиційними і в певній мірі стереотипними підходами до наукового аналізу тих чи інших правових явищ і не виходять за рамки законодавчих і нормативно-правових актів [8, с. 81].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки: 1) виникнення і становлення аграрного права як об'єктивно сформованої, самостійної та цілісної галузі права України починаючи з 1991 року зумовлено рядом суб'єктивних передумов, з'ясування яких дає можливість точніше висвітлити його правову природу, а також виявити рушійні сили і механізми, що обумовили появу аграрного права України у національній правовій системі; 2) суб'єктивними передумовами формування аграрного права України є політичні (наявність державного інтересу у особливому правовому регулюванні аграрних відносин), геополітичні (необхідність правового забезпечення розвитку експортного потенціалу АПК), соціально-демографічні (залучення значної кількості трудових ресурсів та специфіка сільськогосподарської праці, своєрідність землеробської культури та менталітету Українського народу), історичні (реформування земельних та аграрних відносин) та доктринальні (започаткування аграрно-правових досліджень у науках радянського колгоспного і сільськогосподарського права та їх подальший розвиток у національній аграрно-правовій науці) фактори, які обумовлюють виникнення і

становлення вказаної галузі права із урахуванням специфіки впливу на аграрні відносини людини, суспільства та держави; 3) однією із специфічних рис аграрних відносин як предмета аграрного права України є те, що потреба у їх належному правовому регулюванні зумовлена взаємопоеднанням інтересів особи (в частині забезпечення права на достатнє та якісне харчування), народу (набуття права приватної власності на землю та інші засоби виробництва у сільському господарстві) та держави (забезпечення продовольчої безпеки та експортного потенціалу).

Джерела та література

1. Титова Н. І. Фермер і закон / Н. І. Титова. – Львів: ЛДУ, 1996. – 126 с.
2. Кваша С. М. Експортний потенціал галузей АПК в умовах формування зони вільної торгівлі з ЄС / С. М. Кваша, О. В. Корнійчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2012. – Вип. 169. – Ч. 1. – С. 97-102.
3. Чіпко Т. М. Експортний потенціал АПК України у вирішенні світової продовольчої кризи / Т. М. Чіпко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/0151chipko.pdf>.
4. Титова Н. И. Продовольственная проблема: земля, труд (правовые аспекты) / Н. И. Титова. – Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1989. – 182 с.
5. Мельник С. В. Проблеми зайнятості сільського населення та шляхи їх вирішення / С. В. Мельник, Г. Б. Кошелева, І. В. Ретівцев // Український соціум. – 2012. – № 2. – С. 87-94.
6. Скуратівський А. Правова культура в контексті особливостей розвитку соціального буття українського суспільства та національного характеру українців / А. Скуратівський // Вісник Української академії державного управління. – 2002. – № 1. – С. 255-261.
7. Мазур О. О. Продовольча програма 1982 року в Україні: плани та реалії: автореф. дис. ... канд. історичних наук: 07.00.01 / О. О. Мазур; Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: ЧНУ, 2006. – 22 с.
8. Носік В. В. Проблеми земельного і аграрного права в сучасній правовій системі України / В. В. Носік // Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавств України в умовах ринкової економіки: матеріали державної наукової конференції. – Біла Церква: б. в., 2004. – С. 73-83.

Коваленко Т. Суб'єктивні передумови виникнення і становлення аграрного права України. В статті обосновується, що виникновение і становление аграрного права починаючи з 1991 року обумовлено рядом суб'єктивних передумов – політичних, геополітичних, соціально-демографічних, історических і доктринальних факторів. Вияснення таких передумов дає можливість виявити правову природу аграрного права України, а також движущі сили і механізми, обумовивши його появу в національній правовій системі. К суб'єктивним передумовкам формування аграрного права України автор відносить наступні: а) політичеські (наличие державного інтереса в особом правовом регулюванні аграрних відносин); б) геополітичеські (необходимость правового забезпечення розвитку експортного потенціалу АПК); в) соціально-демографічеські (привлечение значительного количества трудовых ресурсов и специфика сельскохозяйственного труда, своеобразие земледельческой культуры и менталитета украинского народа); г) історичеські (реформування земельних і аграрних відносин); д) доктринальнеські (начало аграрно-правових досліджень було положено в науках радянського колгоспного і сільськогосподарського права і получило дальнейшее развитие в национальной аграрно-правовой науке).

Ключевые слова: аграрное право Украины; аграрные правоотношения аграрная реформа; формирования аграрного права; предпосылки формирования аграрного права.

Kovalenko T. Subjective Prerequisites of Origin and Formation of Agrarian Law in Ukraine. The article explains that the emergence and formation of agrarian law as an objectively existing, independent and holistic branch of law in Ukraine since 1991 is due to a number of subjective preconditions – political, geopolitical, socio-demographic, historical and doctrinal factors, which give rise to the formation of this branch of law, taking into account the specificity of its influence on agrarian relations of man, society and the state. The author proves that identifying these preconditions makes it possible to identify the legal nature of the agrarian law in Ukraine and also the driving forces and mechanisms that led to its appearance in the national legal system. The subjective prerequisites for the formation of the agrarian law in Ukraine according to the author include: a) political (the presence of the public interest in a special legal regulation of agrarian relations); b) geo-political (the need to ensure the development of the legal support for export potential of

agro-industrial complex); c) socio-demographic (attracting a significant amount of manpower and specificity of agricultural labor, the uniqueness of the agricultural culture and mentality of the Ukrainian people); d) historical (reforming land and agrarian relations); e) doctrinal (the agrarian-legal research was initiated in the sciences of the Soviet era and concerned collective farms and agricultural law and was further developed in the national agro-legal science).

Key words: agricultural law of Ukraine, agrarian legal relations, agrarian reform, the formation of agrarian law, preconditions of formation of the agrarian law.

УДК 347.122(477)

В. Скрипник

Визнання права як спосіб захисту речових прав

В статті здійснюється аналіз особливостей такої правової категорії, як речові права, та з'ясування умов і особливостей їх захисту позовом про визнання права. Акцент зроблено на дослідження не тільки теоретичних проблем, а і на дослідженні питань практичного характеру, перш за все, підстав визнання права, як способу захисту цивільних прав та інтересів. Значну увагу приділено поглядам провідних діячів цивілістичної доктрини щодо поняття та змісту визнання права, як способу захисту цивільних прав та інтересів.

Ключові слова: речові права, право власності, визнання права, способи захисту цивільних прав та інтересів.

Постановка проблеми. У вітчизняному цивільному законодавстві речове право традиційно було зведене лише до права власності, визначення його поняття, змісту, форм, об'єктів, дослідженню речових і зобов'язальних способів захисту. Проте поява у правовій системі України раніше невідомого інституту прав на чужі речі, зумовила не лише потребу з'ясування його правової природи, визначення місця в системі речових прав, а і особливостей способів захисту носіїв речових прав, що і є визначальною для актуальності дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальним засадам захисту цивільних прав і інтересів було присвячено низку спеціальних монографічних досліджень (І. В. Венедіктова, М. К. Галантич, О. В. Дзера, Ю. О. Заїка, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик, С. І. Шимон та ін.) Проте у сучасній цивілістиці проблеми захисту речових прав, в тому числі і прав на чужі речі, таким способом захисту, як визнання права, не досліджувалися.

Метою статті є дослідження особливостей такої правової категорії, як речові права, та з'ясування умов і особливостей їх захисту позовом про визнання права.

Основні результати дослідження. В доктрині цивільного права під речовим правом традиційно розуміють право, яке дає можливість забезпечувати інтереси управомоченої особи шляхом безпосереднього впливу на річ, яка перебуває у господарстві. Окрім права власності складовою частиною речових прав є право на чуже майно, яке є похідним від права власності і дає можливість володільцю права впливати на чужу річ.

Похідний характер полягає в тому, що за відсутності основної речі не може виникнути речове право іншої особи на неї. Так, якщо річ нікому не належить, відповідно не може існувати і похідного права на неї у вигляді володіння, користування чи розпорядження.

О.А.Підпригора зазначав, що речові права знаходяться у певній колізії з правом власності, яке вони обмежують в міру свого обсягу. У конкуренції з правом власності речові права на чуже майно виявляються сильнішими [13, с. 663].

І з цим твердженням не можна не погодитися. Речові права на чуже майно мають свій особливий правовий режим. Вони можуть виникати як з договору, так і безпосередньо із закону.

Речове право на той самий об'єкт, яким володіє власник, є, як правило, антиподом права власності. Воно фактично обмежує права власника на володіння, користування і розпорядження річчю, особливо, коли речове право встановлене на безоплатній основі [19 с. 52].